Jordi Cussà Balaguer

Actuació de gala

Tria de contes (1981-2020)

✲

Edició de
Jaume Huch
i Jordi Puig

comanegra

✲

ACTUACIÓ DE GALA
Primera edició, setembre del 2026

© Hereus de Jordi Cussà Balaguer
© de la selecció: Jordi Cussà, Jaume Huch i Jordi Puig
© de l'epíleg: Jaume Huch
© de la foto de l'autor: Arxiu Jaume Huch
© d'aquesta edició: Editorial Comanegra

EDITORIAL COMANEGRA
www.comanegra.com

DIRECCIÓ DE COL·LECCIÓ: Jordi Puig Ferrer
DISSENY DE COL·LECCIÓ: Víctor García Tur
CORRECCIÓ: Jordi Ferré Ybarz
MAQUETACIÓ: Eduard Vila

IMPRESSIÓ: Gràfiques 94

ISBN: 979-13-87969-49-3
DIPÒSIT LEGAL: B 15606-2026

Amb el suport de:

Institució de les Lletres Catalanes
Generalitat de Catalunya

Actuació de gala

Nota editorial, 9

Actuació de gala, 13
Urbana subterrània, 46
De matinada, una telefonada, 74
Narració sense títol, 83
Miralls, 87
Nadala, 95
Juraments enfrontats, 102
Coma, 108
Hah!, 116
Saturació, 122
Tres cadells, 133
Totes les ànimes del tronc, 137
Contraplans, 140
La síndrome de l'índex d'audiència, 144
En minúscula, 149
La guionista i el personatge, 190
Noblesa obliga, 223
Un duet nu, 253
Persones i llibres, 275
Un present per a l'eternitat, 290

Oi, que m'entens?, 301

Nota editorial

Ell deia sovint, amb aquell somriure emmascarat marca de la casa, que els escriptors són una mena de mèdiums. Doncs bé, li podríem seguir la veta i dir que els editors també ho som, i, portant-ho a l'extrem, conclouríem que el que presentem avui és una mena d'encàrrec que ens va deixar fet Jordi Cussà. És per això que ens hi hem ficat: per parlar-hi una estona més.

Tenim a les mans, si no l'últim, un dels últims impulsos creatius de Jordi Cussà, i això converteix aquest llibre en una fita important. Va ser idea seva confegir un recull de contes que donés una imatge, per primera vegada, de quaranta anys d'escriptura narrativa, i nosaltres ens hem limitat, bàsicament, a decantar alguns dubtes d'endreça i pertinença que ell mateix va deixar anotats en el manuscrit. En un percentatge residual, i amb l'atreviment que ens dona l'experiència prèvia treballant braç a braç amb

l'autor, ens hem permès esmenar-li la plana amb un canvi d'ordre o afegint algun conte que ell, sense descartar-lo, posava en dubte. Però el principal antòleg d'aquest recull és, amb molta diferència, Jordi Cussà.

El lector se sorprendrà amb la solidesa dels contes escrits arran de la vintena, començant pel testimoni escruixidor del formiguer de pàries que poblen les primeres narracions barcelonines, que podrien fer revisar, si hi som a temps, alguns tòpics sobre la literatura de la Barcelona marginal. Cussà la va viure amb els ulls d'un extraterrestre que només de posar un peu a l'Institut del Teatre ja es comença a escaldar. De la Barcelona dels primers vuitanta passem al refugi de Capolat, on l'autor va passar algunes de les hores més magres, i on apareixen alguns dels primers textos amb un peu a la faula, cosa que no abandonarà mai fins a la inoblidable traca del gegant Cordebosc, del 2020. Les datacions al final dels contes són rosegons de pa a la vora del camí; hi fem constar les que l'autor va deixar al seu manuscrit, i hi mantenim el lloc d'escriptura sempre que ell el va especificar.

La primera sorpresa, dèiem, pot venir de descobrir que abans de *Cavalls salvatges*, és a dir, abans de sortir de la closca per al gran públic, Jordi Cussà té com a mínim vint anys d'escriptura narrativa de primer nivell, i es diu aviat. Però encara hi ha qui se sorprèn de la qualitat i la

quantitat d'obra que Jordi Cussà va escriure sense referir-se a les drogues, i en aquest sentit també tenim a les mans un volum únic. Més enllà de la descoberta del bloc de contes d'abans dels 2000, en aquest recull l'autor va voler fixar-hi la seva enorme diversitat d'interessos i posar en primer pla la seva més indestructible pulsió addictiva: la narració. De fons o en paral·lel hi veiem recurrències obsessives que poblen totes les seves obres, i no costarà trobar-hi gèrmens (o colofons) de la novel·la que tenia entre mans en aquell moment.

Una de les últimes vegades que l'autor va trepitjar Barcelona va ser per presentar-hi *El primer emperador i la reina Lluna*, al CCCB, acompanyat de Manel Ollé. Va arribar tard i amb l'oxigen just, va mantenir una conversa sàvia, cordial i emocionada davant d'un auditori ple com un ou, i amb l'acte acabat i la parròquia escampada, quan els seus acompanyants li van dir si enfilaven la tornada cap a Berga, va demanar-los un últim desig: anar a veure el mar i a menjar-se un arròs a la Barceloneta. En aquell moment va sonar el violí de la Marta, però, com que el conte encara era inèdit, cap dels que érem allà el vam sentir.

Actuació de gala

Dins la seguretat irracional dels somnis, el Martí Joan i Pi hauria jurat que aquell matí era de diumenge. El despertador, per tant, s'equivocava. Quan per fi va distingir les intermitències, regulars i reiterades, el so ja era mort. El Martí es va girar, neguitós perquè el llit era buit i content perquè no s'havia de llevar. La porta del dormitori es va obrir un pam per deixar entrar un braç de sol blanc i la veu cristal·lina de la Iselde:

—Et demanen al telèfon, Tí. —I després, en un to entre divertit i sarcàstic, va afegir—: És el teu amic Reiner.

El Martí va mormolar «bondia» amb un somriure enamorat i «quepesat» entre dos badalls, i es va posar uns calçotets fent gimnàstica de mandres. La saleta era plena d'un ressol abrilenc rotundament mediterrani i d'una olor dolça i espessa que el Martí va agrair a la Iselde amb una mirada que també somreia. Quan va dir «hola» pel microtelèfon,

algú, des d'una cabina a la rambla dels Caputxins, va amollar un sospir somort de satisfacció.

—Soc el Reiner Mim, Martí. T'he tret del llit?

Les Rambles, la dels Caputxins i les altres totes, eren simplement diumenge: rius de gent que passejava tranquillament (almenys la immensa majoria) en mil direccions diverses i canviants. Rambles plenes de faldilles acabades de planxar i de jaquetes esport penjades a l'espatlla. Plenes de braços que empenyien cotxets infantils i de mans que sostenien paquets de pastisseria. Rambles cosmopolites: un bon mostrari indoeuropeu i centreafricà, uns quants carrells de turidivises europees i aquells personatges característics de la literatura postmoderna que et venen el que sigui per vint duros i et foten la cartera, si bades dos segons, sense els quals les Rambles, per a bé i per a mal, no serien les Rambles. Probablement perquè, fet i fet, són sobretot ells qui n'habiten els budells.

Algú amb prou mèrits per ser considerat del lloc era ara inclinat vora un aparell telefònic per a minusvàlids. Duia els cabells, d'un ros cendrós, tallats molt curts, i la posa li ressaltava el gep. Tenia una maleta botida entre les cames i una cadira plegable de fusta recolzada a la maleta. Era súbdit alemany i es deia Reiner Ludwig Frenzberg, però a Barcelona i especialment a les Rambles tothom li deia

Reiner Mim. Actualment, s'hostatjava en un apartament d'una pensió del carrer Nou de Sant Francesc, un dels pocs viaranys que es pot merèixer el nom dins el laberint suburbial de sota la plaça Reial. El que definitivament no es mereixia el nom d'apartament era l'habitacle: una habitació de vint-i-cinc metres quadrats amb un fogó elèctric per cuina i un plat de dutxa sense porta.

Tot i que mentre parlava somreia obsequiós al telèfon i gesticulava amb la mà lliure com si fos napolità, quan va penjar va quedar desinflat. S'apuntalava amb el maluc a la paret niquelada de la cabina i, d'un paquet rebregat, en va treure un cigarret sense filtre. El va encendre i es va girar per agafar la maleta. La roda davantera d'un cotxet va topar contra el seu peu, i la burgesa jove que el conduïa el va sentenciar a mort amb una sola mirada. Aleshores una àvia carregada de bosses amb una bufanda verda, una faldilla jaspiada i mitges gruixudes color maduixa li va fer avinent que volia utilitzar el telèfon, i que no el podia abastar (ella i el seu equipatge) si ell i els seus trastos no s'apartaven del mig.

—Oi que encara va bé? —li va preguntar l'anciana ramblera fent-li l'ullet i engrapant l'aparell com si fos comestible.

El Reiner va somriure amb aire còmplice i un gest que li allargava el mentó i va recollir les andròmines per fer

via en direcció mar. L'àvia també vol trucar d'estraperlo, es va dir. Era magnífic trobar una cabina que funcionés indefinidament amb una sola moneda, per xica que fos. Llàstima que la fortuna no solia durar gaire. Abans, quan en trobava una, sempre telefonava a Ginebra.

Hi havia molta gent, moltíssima. El Reiner, la cadira plegable i la maleta prenyada, d'alguna pell color brut tan resistent com vella, topaven contínuament contra tothom. Gent de diumenge: milionaris i prostitutes dels tres sexes, comerciants i operaris i treballadors de tota espècie i homes i dones de casa... però de diumenge. A més de l'inevitable formiguer d'espavilats de tots els rams, barcelonins o visitants, que els diumenges també treballen. I nens. Un formiguer de nens endiumenjats que passejaven dins els cotxets o escapats de la mà dels pares per xocar contra el Reiner i els embalums del Reiner, i exigirien el biberó o un refresc televisiu a l'hora del vermut. El Reiner no feia mai el vermut. Ni tenia ningú a qui exigir el biberó. De sobte, com si caigués d'aquells núvols albins i alegres que adornaven el cel, es va adonar que caminava en direcció a Colom.

—Hem quedat al Zuric —va explicar el Martí quan s'asseia a taula, on hi havia dues tasses de xocolata desfeta i un platet de nata—. Xerrarem una mica, farem mitja

hora de xou i després em convidarà a dinar. Jo li diré que no puc i es quedarà sol i dolgut altre cop. Com sempre.

La Iselde sortia de la cuina amb dos croissants calents en un cistelló de vímet. El Martí en va arrancar una banya i la va enfonsar dins la seva tassa bo i obrint la boca. Però la idea va poder més i, abans de la mossegada, va gemegar:

—No entenc què et passa amb el Reiner, Iselde. Sembla que li hagis agafat mania.

—Bé, tu el voldries salvar a còpia de pietat cristiana. I t'asseguro que el Reiner ni vol que el salvin ni necessita la pietat de ningú.

Avui, definitivament, el Martí no gaudiria a ple del suís dominical tradicional. El tema Reiner li resultava incòmode (com si ell fos culpable d'alguna perfídia inconfessable), i les poques vegades que en parlava amb la Iselde més aviat ho empitjoraven.

—El Reiner viu com viu perquè no ho vol fer de cap més manera —va prosseguir ella—. Si es mig mor de gana fent d'artista pòtol a les Rambles és només perquè és el seu personatge preferit.

El Martí cada cop menjava amb menys gana. La Iselde no acostumava a fer discursos sobre aquell particular.

—A Alemanya i a Suïssa trobaria feina de mag només d'aixecar un dit. És dels més bons que he vist mai i coneix professionals de pro a tot arreu. Però no vol ni sentir

parlar-ne, és clar, perquè això fora acceptar la integració dins el sistema i li trencaria els esquemes. I et remarco —va concloure després de llepar-se un llavi ratllat de xocolata desfeta— que he dit esquemes i no ideals.

La dialèctica sobre la ideologia dels individus era una de les passions comunes del Reiner i la Iselde. El Martí, en canvi, la defugia instintivament per estalviar-se decepcions. El Martí opinava en silenci que, en el si de l'individu contemporani, els ideals eren morts i enterrats i que tothom s'organitzava com podia a base d'esquemes i amb prou feines.

—Doncs jo crec que està malalt —va mastegar, procurant no obrir gaire la boca.

La banya de croissant que la Iselde tenia als dits va caure dins la tassa i va començar a submergir-se lentament dins el líquid semisòlid.

—Què vols dir «malalt»?

—Se'l veu... desangelat. Com trencat per dins. —I abaixant els ulls cap a les tovalles, va ejacular el seu petit secret—: Té la dèria de dir-me i repetir-me que ha rebut cartes teves on li assegures que aviat, molt aviat, tornaràs a Barcelona.

Amb aquelles mans de nina flanquejant el platet i la tassa, la Iselde va quedar immòbil. I de retruc, com si fos una contrasenya, també va immobilitzar el Martí.

—Ho sap de sobres que fa tres mesos que visc aquí, amb tu.

El Martí s'havia quedat amb la cullereta plena a mig aire. Se la va ficar a la boca com si la volgués amagar.

—Tinc por —va afegir la Iselde en to neutre.

El Martí es va empassar la cullerada com si fos de ciment. Va intentar una mirada fugitiva, però les pupil·les ambre de la Iselde li van magnetitzar les seves. Avui mateix, d'una manera o d'una altra, has d'aclarir aquesta història amb el Reiner Frenzberg, li exigia l'esguard diàfan de la noia.

Avui el Reiner Frenzberg ha decidit fer temps en una de les cadires que hi ha a Canaletes. Curiosament no ha escollit la seva, que podia haver desplegat per les bones, sinó una de les municipals a l'extrem mar de la font. Quan s'hi asseu, només n'hi ha una dotzena d'ocupades: quatre turistes nord-americans amb estatus de nucli familiar, tres parelles del país amb aires de festeig, un triangle de padrines que fan bugada, i un cos vell i magre, a la cadira del fons, que sens dubte pertany a un alcohòlic anònim que s'ha assegut sense pagar.

Si mirava endavant, la maregassa d'éssers humans el marejava: es va concentrar en les manipulacions d'un d'aquests punts de contraban tolerat que són els venedors

ambulants de cigarrets. Una tauleta, un escambell, uns quants cartons de tabac i... au, vinga, a vendre.

El Reiner, escèptic però divertit, va aprofundir els paral·lelismes que hi havia entre ell i el contrabandista, entre ell i els que treballen als quioscs de premsa, d'animals o de flors, i encara tots els restants, des dels que pinten dalís o grecos sobre la pell pètria de les Rambles fins als que ofereixen talles de caoba o de marfil, o encenedors i rellotges d'or massís a mil duros la dotzena. Tot es redueix a una trinitat terrena i comuna, es deia el Reiner sense mots: sobreviure a les Rambles amb pocs diners, sovint molt pocs. Tots som al mateix safareig i l'única diferència remarcable, va concloure el Reiner, és què posem a la venda: l'art del dibuix els nois de les ceres; plantes, canaris i tones de paper imprès els quiosquers i cigarrets els contrabandistes. I ell, el Reiner Mim Frenzberg, què venia ell? Mim o Frenzberg?

El funcionari municipal havia foragitat el borratxo amb bones paraules i cara de pomes agres, i ara s'acostava a pas de gall al llargarut de la maleta, esperant que s'aixequés i marxés com solia fer quan anava a cobrar-li el tiquet. «No és que no vulgui pagar, no —li havia confessat una vegada—. És que no puc». Al funcionari li feia més pena que enuig. Però aquell diumenge d'abril, el Reiner va abonar l'import com un burgès més, amb un bitllet de

mil pessetes d'un feix de vuit o deu que en portava a la butxaca. «Potser ha atracat una botiga —es deia el funcionari mentre comptava el canvi—. Però no ho creuria, aquest és dels que no saben ni robar. Per això els costa tant menjar tres cops cada dia». El Reiner va guardar les monedes en una de les incomptables butxaques del tresquarts militar que portava hivern i estiu, i es va installar com si aquella cadira fos una butaca Lluís XV nova de trinca. «Aquests són els artistes —va concloure el cobrador fent via—. M'estimo més vigilar cadires».

—Què, artista, al Palau de la Música? —cantusseja el taxista al veure l'estoig del violí.

El Martí fa petar la portella amb un punt de sorna i somriu una ganyota de cara al retrovisor.

—A plaça Catalunya. Sap on és?

El taxista, una humanitat enorme que ben just si cap darrere el volant, li retorna la ganyota i engega el comptador entrant la primera. El client obre dos dits la finestrella i, traient un paquet de cigarrets ianquis, l'ofereix al conductor, que refusa i a més li prega no fumar dins el vehicle. El Martí xucla el filtre suaument plantejant-se canviar de taxi. Però no diu ni un mot.

Al carrer Pedreres veu l'exuberant veïna antillana del tercer segona sortint de la lleteria, de l'única lleteria que